

ՏԱՄՆԻ ԵՒ ՎԵՑԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլ, կես տարվանը 6 ռուբլ:
Առանձին համարները 7 կոպեկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմյանիս խմբագրատան մէջ:

Մեր հասցեն. Тифлисъ. Редакция «Мшакъ».
կամ Tiflis. Rédaction «Mschak».

Խմբագրությունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերէն):

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնները համար վճարում են
խաւաքանակը բառին 2 կոպեկ:

ԵԿՈՂ 1889 ԹԻԻՆ

ՄՇԱԿ

ԴՐՍԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԴԻՐ

Կը հրատարակվի Թիֆլիսում, նոյն դիրքով և նոյն պարագրամայով Մեր կը ստանանք սեփական Հեռագրերը:

«ՄՇԱԿ» տարեկան գինը 10 ռուբլ է, վեց ամսվանը 6 ռուբլ է:
Գրվել «ՄՇԱԿ» կարելի է ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ (Բարձրագույն և Բարձրագույն փողոցների անկիւնում Թամարիայի տանը):

Կայսրութեան ուրիշ քաղաքներէն «ՄՇԱԿ» գրվելու համար պէտք է զիմեյ հետեւեալ հասցեով. ТИФЛИСЪ, Редакция газеты «МШАКЪ», իսկ արտասահմանից. Tiflis, Rédaction du journal arménien «MSCHAK».

Խմբագիր-հրատարակող ԳԻՐԳՈՐ ԱՐՇԵՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Օրվայ հարցը.— Ներքին Տեսութիւն. Յուսկան հանդէսը և ժողովրդական ինտելիգենցիան. Ներքին լուրեր.— ԱՐՏԱՓԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Ֆերրի և Բուլանդէ. Արտաքին լուրեր.— ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ.— Հեռագրեր.— ԲՈՐՍԱ.— ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.— ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. «Հանդէսը ոսկեղէն դարձեալ է»:

ՕՐՎԱՅ ՀԱՐՑԸ

Այս օրվայի օրվայ հարցն է մեզանում զարձակ այն անսովոր ցուրտը, որը տիրում է Թիֆլիսում: Մենք մեր անցեալ առաջնորդողում ասեցինք, որ մեր քաղաքային վարչութեան և մեր այլ և այլ բարեգործական հաստատութիւնների պարտաւորութիւնն է այդ տեսակ արտասովոր

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

«ՀԱՆԱԿԱՆ ՈՍԿԵՂԵՆ ԴՊՐՈՒԹԵԱՆ»

«Մշակ» ընթերցողների ստուգար մեծամասնութեան անյայտ է անշուշտ, թէ կ. Պոլսում հրատարակվում է մի ամսագիր՝ «Հաշակ Ոսկեղէն»-ը: Գարուցեան կոչմամբ, որի խմբագիրներն կամ, «Հաշակ» լեզուով խօսելով, խնամակալ են երևում ևս. Գ. Գուրգէն (կ. Պոլսոյ «Հաշակ»-կան կրթարան) կոչված վարժարանի տնօրէնը և Մ. Գարագաշեան (Բնական հայոց պատմութեան ծանօթ հեղինակը): «Հաշակը» գրվում է միայն Ե. դարու գրական լեզուով *) և գրական:

*) Մեր ընթերցողներից ոմանք զարմանան գտնել, նկատելով որ մենք ասում ենք Ե. դարու գրական լեզու, ուր որ առհասարակ Ե. դարի լեզու կոչվում հասկացվում է բուն հարազատ գրաբար, որից բոլոր անհայտ լեզուները մեզ համար յառաջանել են: Այս կերպ ըմբռնումը հայերէն լեզուի զարգացման ընթացքը մասին, բանասիրութեան կամ լեզվագիտական տեսակետով ամենին ճիշդ չէ: Այսպէս ասելով, այսինքն մեր ժողովրդական լեզուն, ծնել է ժողովրդեան, ազգի հետ, ուրեմն միշտ գոյութիւն է ունեցել և ընդհակառակն գրաբարն է ծագում առած աշխարհաբարից: Ե. դարում, ժողովրդեան խօսած զանազան գաւառական բարբառներէն մինչ կայանի անձանց, այսինքն թարգմանիչներէն (ղլխաւորաբար առաջին թարգմանիչներէն) ձեռքով լեզուներէն գրաբարի մերթ փոխադարձաբար նրանից ձգտանալով մինչև որ ներկայ դարում մէջ ծնունդ տուին արևմտեան և արևելեան մեր երկու աշխարհաբարներին: (Այս մասին տես

նրանց չէ համակրում և ընկերութիւնների անդամների թիւը, փոխանակ աւելանալու, տարուց տարի պակասում է: Այդ հարցում վէճը անվիճի. մնաց, թէ ո՞վ է մեղաւոր. արդեօք ժողովուրդն է մեղաւոր, որ մեր բարեգործական հաստատութիւնները աջողութիւն չունեն մեզանում, թէ իրանք բարեգործական հաստատութիւնները, ընդունակ չը լինելով կանգնել իրանց կոչման բարձրութեան վրա, անկարող են լինում գրաւել հասարակութեան համակրութիւնը: Դէպի իրանց գործունէութիւնը:

Ներկայ հանգամանքներում, կարծում ենք, ամենից հեշտ է վճռել այդ հարցը: Մի հաստատութեան կարեւորութիւնը, նրա եռանդը, նրա գործունէութեան գործնական և գրական լինելը՝ ամենից լաւ է երևում հասարակաց որ և է աղէտի, կամ ձգնաժամի ժամանակ:

Եթէ այդ տեսակ ձգնաժամի ժամանակ, երբ ժողովուրդը սպասում է բարեգործական հաստատութիւններից իր ականջն ուղարկելու, այդ հաստատութիւնները քնած, անտարբեր դրութեան մէջ են մնում, կատարել անհոգութեամբ են վերաբերվում դէպի ժողովրդի կարեւորները, այլևս ի՞նչ համակրութիւն կարող են նրանք սպասել նոյն ժողովրդի կողմից, ձգնաժամն անցնելուց յետոյ:

Թող մեր քաղաքի ամեն տեսակ բարեգործական հաստատութիւնները լաւ մտածեն այդ մասին, լաւ կշռեն մեր ասածները և եթէ այնուհետեւ հասարակութիւնը քանի կերթայ կը սառչի, անտարբեր կը դառնայ դէպի նրանց գոյութիւնը: Թող չը համարձակվեն մեղադրել ժողովրդին այդ անտարբերութեան համար, այլ իրանք իրանց մեղադրեն, որ իրանց անհոգութեամբ, անփոյթութեամբ, պարտազանցու-

մեթութիւն և մենք միշտ կը նախադասէինք այդ հարազատ դարաբար, միջին դարի խառնակ և անտեղի խրթնութիւններով աղճատեալ գրաբարից: Միայն թէ մեր նախադասումը կամ ընդհանրապէս մեարդեան լեզուի մասին ամեն գովասանք՝ բանասիրութեան առջև միայն կարող են յարգ ունենալ, իբրև մեծարելի ազգային հոգութիւն և ոչ թէ իրադրութիւն ներկայ պայմանների մէջ: Գ. Գուրգէնի թարգմանութիւնն արդէն ինքնին բաւական ազգային է մեր ասածին: Մենք տեսնում ենք թէ որքան բաւերը փոխած են իրանց նշանակութիւնը՝ մինչև մեր ժամանակը հասնելը: Օրինակի համար՝ pratique թարգմանվում է արդիւնք, theorie թարգմանվում է հրաւանք, իսկ leçon de clinique medicale պարբերութիւնը՝ Լաւ. մանկածը տուածն թշկութեան: Եւ այդ: Մեր ժամանակակից լեզուն բոլորովին տարբեր իմաստով է ընդունում այժմ այդ բառերը, և բառերի նախկին իմաստովը այժման գաղափարներ արտայայտել նոյն իսկ ուղղափոխ արամաքանութեան հակառակ է:

Բայց ամենից աւելի զարմանալի է թուում մեզ այն պարագայն, որ Գ. Գուրգէն գրելով Ոսկեղէն լեզուի, նոյն դարին բոլորովին հակառակ, այսինքն արեւմտեան արդի տառադրութիւնն է գործածում, պ=ն, տ=մ, կ=ց և բ=ք, գ=ւ և այլն: Նաչ է արեւոյ պատճառը: Բայց մեզ երկու պատճառ. միայն կարող էր նրան համոզել այդպէս վարվելու: Կամ «Հաշակի» խմբագիրն այն համոզումն ունի, թէ տաճկահայոց ներկայ հնչյունները գոյութիւն ունենին նաև Ե. դարում և հետեւեալ փոփոխութեան չեն ենթարկված (այս ողորմելի կարծիքը պաշտպանում էր, ինչպէս յայտնի է, Հ. Տիրոյան և վերջերս Գ. Մ. Գարագաշեան) և կամ գիտնալով թէ իրենց այժմեան տառադրութիւնը տարբեր է նախնեաց կերպարութիւնից, ինքն զիտմամբ դիմում է նոյնին իբրև այժմեան. միակ գործածելին իրենց մէջ: Մին

թեամբ դէպի իրանց ուղղակի կոչումը սպանեցին ժողովրդի մէջ այն համակրութեան մնացորդն էլ, որ մի ժամանակ ունեինք մենք բոլորս դէպի այդ բարեգործական ընկերութիւնները:

Թող, այնուհետեւ, այն շինծու, դատարկաբոս, էժանագին հրապարակասունները չը համարձակվեն նորից հանդէս դուրս գալ մի կողմից մեր հասարակութիւնը մեղադրելու նրա անտարբերութեան համար դէպի մեր բարեգործական ընկերութիւնները և միւս կողմից այդ վերջինների դատապարտելի գործունէութիւնը արդարացնելու և գովաբանելու:

Այդ տեսակ ձգնաժամերը, ինչպէս արտասովոր ցուրտը և զանազան վարակիչ հիւանդութիւնների ներկայութիւնը, վրձնում են վերջնականապէս այնպիսի հաստատութիւնների գոյութեան կարեւորութիւնը կամ աւելորդ լինելը, որոնք կոչված են ոչ թէ միայն բարեգործական լուր անուր կրելու, այլ հարկաւոր դէպքում իրական օգնութիւն ցոյց տալու կարող հասարակութեանը:

Եթէ մեր բարեգործական հաստատութիւնները կառարկեն մեզ որ իրանք այդքան նիւթական միջոցներ չունեն, որպէս զի հոգան այն բոլոր կարեւորների մասին, որոնց վրա մենք մատնացոյց արեցինք, մենք նրանց կը պատասխանենք որ ոչ ոք չէ էլ պահանջում որ դուք ամբողջութեամբ դատարկիք ձգնաժամի օրակին ձեր ամբողջ գրամարկը, այլ ձեզանից, որպէս ճանաչված, օրինական կերպով գոյութիւն ունեցող հաստատութիւնից, հասարակութիւնը իրաւունք ունի պահանջելու, որ դուք զոնէ նախ անհրաժեշտ թիւն յանձն առնէիք այդ տեսակ դէպքերում հանգանակութիւն անելու, ժողո-

քան զմեան ծիծաղելի. վերջինն այնչափ հակառակ է առողջ տրամաբանութեան, որչափ առաջինը սխալ: Մենք հեռու ենք ընկանաբար պ. Գուրգէնի և Գարագաշեանի նման հայկաբաններին հայերէն լեզուի կազմութեան և ընթացքի հիմնական օրինաց անգիտութեան մէջ մեղադրելուց, *) բայց չենք էլ կամենում լուեալն անցնել և ուշադրութիւն չը դարձնել նրանց այս հակասական վարմունքին, որ այնչափ առաւել սոցտանելի է, որչափ իրն արդէն բաւական պարզված է կարծենք:

Վերջին ժամանակներս թէ «Մշակ», և թէ արտասահմանի լրագրութեան մէջ այնչափ խօսվեցաւ նախնեաց արտասանութեան և տաճկահայերի նոյնից չեղման ինտրոյն վրա, որ արեւմտեան արտասանութեան Ոսկեղէնի գլխովին հակառակ լինելը (ի հարկէ ծանօթ բաղաձայնից հնչման մէջ, ենթադրվում է) տարակուսի տակ ձգելը պարզապէս սոցիալութիւն կամ յամառութիւն պէտք է համարվի: Մենք, ռուսահայերս, շատ տակաւ փոփոխութեամբ պահած ենք այն հնչյուններն, որ Մեսրոպ և իր ընկերները տուել են հայկական տառերին, իսկ տաճկահայերի արտասանութիւնը ընդհակառակն վիճված է և նուազած: Մենք համաձայնում ենք մեր ազգակից հնչերոպական կենդանի լեզուների հետ, նրանք չեղվում են: Բազմաթիւ փաստեր են մէջ բերված թէ մեր և թէ ուրիշների կողմից այս փրկանութիւնը հասկացնելու համար ընդլիմախօսներին, ուստի զարձակ կրկնութեանց չը դիմու համար, մենք առաջ ենք բերում այս անգամ մեր ականաւոր լեզուագէտ Զ. Այոբեանի մի այլ վկայութիւնն, որ թէպէտ տասնեակ տա-

*) Մենք և ոչ իսկ կարող ենք անձեռնմխել նշարել պարոնների գործածած Ոսկեղէնի լեզուին մէջ. այս դիրքը պատկանում է վերջինայի Միքիթարեաններին, որոնք իբրև բուն մասնագէտ մեր դասական լեզուին, մի փոքրիկ դաս տուին նորերում «Հաշակի» խնամակալ Ե. Ն. Տիրոյանին (Տես «Հանդէս Ամսօրեայ» 1888 թիւ 11)

սարակաց յարգանքը և նոյն իսկ մեր հասարակութիւններէ ձեռքով ընտրուած է շատ անգամ ղեկավարելու ազգային, հասարակական գործերը և էժան ազգասէրներ ձեռքով գովաբանուած է իրեն «ազգի բարեբար» և այլն: Որքան և ուրախալի է, որ հասարակական կարծիքը յազդած է թայլերեանցի արարելի պատճառով, բայց և այնպէս մեր զարգացման, մեր հասարակական կարծիքի ներկայ վիճակում թայլերեանցներ իբրեւ ծնունդ հասարակական կազմի ղեւ երկար կայուն մեր մէջ: Նայեցէք մեր շուրջը և կը համոզվէք, որ թայլերեանց միայն «չատերից մէկն է», մինչև անգամ կը տեսնէք, որ նոյնանման պարագիտներ՝ այսօր իրանց նմանի վերաբերութեամբ «ի խաչ հան» են գոռում: Եւ եթէ շատերը իրանց բարձրութեան պատուանդանի վրա դեռ են կանգնած են, այդ մասամբ նրանց է, որ նրանց ճիրաններին զոհված մարդիկ շատ էլ պատուածանալ չեն, չեն կարողանում բողոքել, այլ անմուռն տանում են բռնութեան լուծը և մեռնում են առանց բողոքելու:»

Մեր լրագրի անցեալ համարներէ մէկի մէջ տպւած «Առաջ և այժմ» առաջնորդողի առիթով, որի մասին շատ տեղեւորից համակրական նամակներ են ուղարկած մեզ, Շուշուց, մեր աշխատակից Լէօ գրում է մեզ հետեւեալը. «Մշակի» № 141-ի «Առաջ և այժմ» առաջնորդողը չափազանց համակրելի է: Գոռ մի գեղեցիկ գործ կը լինէր կատարած, եթէ ջանք չը լնայէր ձեր առաջարկած ընկերութեան գաղափարը տարածելու և իրագործելու համար: Միանգամայն ուղիղ նկատողութիւններ էք արել: Ճշմարիտ, եթէ զրկալան ստպարիզում գործողները համար չը լինի ապահովութեան մի աղբիւր, եւ կարծում եմ, որ այժման դժուար կեանքը հետզհետէ պիտի հարկադրէ ամեն մէկին հեռանալ և գործել այնպիսի տեղեր, որոնք կարող են նիւթական օգուտ տալ նրան: Դալ եթէ զուտ գար մի այդպիսի ընկերութիւն, մեր վնասով և թմրած ոյժերը աւելի ոյժ և եռանդ կը ստանային, նոր նոր ոյժեր էլ կաւելանային: Այս պատճառով այն մարդիկ, որոնց համար նշանակութիւն ունի մեր գրականութիւնը և նրա ընկած դրութեան բարեփոխումը, պիտի չը բաւականանան լոկ համակրութեամբ, այլ պիտի աշխատեն իրագործել ձեր յայտած գաղափարը, հաստատեն և պահեն մի ընկերութիւն, որը այնքան գեղեցիկ և յուսադրական նպատակ ունի:»

Գանձակի հայոց դպրոցում աշակերտներին ծեծելու մասին՝ մեր լրագրի մէջ տպած լուրի դէմ հրատախակած հերքումից յետոյ, նորից լրատուից ստացանք մի գրութիւն, որով նա յայտնում է, թէ պնդում է իր հաղորդածի վրա, և թէ ծեծը գործադրվել է զպրոցում և շարունակվում է գործադրվել իր պաշտօնին անարժան վարժապետի ձեռքով: Մենք աւելորդ ենք համարում շարունակել այդ հարցի վերաբերեալ նկատողութիւնները տպագրել և առաջարկում ենք Գանձակի դպրոցի մանկավարժական խորհրդին՝ լրջօրէն և միանգամայն արտաքսել զպրոցական հիմնարկութիւնից ծեծը և պատիժը, ինչ ձևով և գործադրվում լինի նա:

ԳԱՆՁԱԿԻՑ մեզ գրում են. «Մի երիտասարդ մտադրութիւն ունի մեր քաղաքում հիմնել մի ընթերցարան: Նպատակը գովելի է, և ցանկանում ենք կատարեալ աջողութիւն:»

Ինչպէս. երևում է, սաստիկ և արտասովոր ցուրտը միայն թիֆլիսում չէ, այլ և ուրիշ շատ տեղերում: Այդպէս օրինակ Գանձակից, Գելիջանից և ուրիշ գիւղերից մեզ գրում են, որ արտասովոր ձմեռ է այս տարի: Գանձակում ամսին 16-ին և 17-ին ցուրտը հասել է—120 R. Այդ քաղաքում ցրտերի պատճառով միջերկրները թանկացել են. օրինակ Գանձակում չաքարի ֆունտը վաճառվում է 25 կոպէկով:

«Մշակի» № 145-ի ներքին լուրերի բաժնում մի սխալ է մտել. նախակերպին լուրում փոխանակ Գեորգ Լալայեան, տպւած է՝ եղել՝ Գրիգոր Լալայեան:

Թուրքահայաստանի Տիգրանակերտ քաղաքից ստացած մի մանաւոր նամակի մէջ կարդում ենք հետեւեալը. «Պաշտօնի նահանգի Պիտար գիւղը, որ 200 տուն բնակիչ ունի, կէսը հայ և կէ-

սը քրդեր, մուտ գտած է կաթօրկութիւն, որուն համար վէճ ծագելով մէջերնին, երկու կուսակցութեան բաժնուած են: Որովհետեւ տեղս առաջնորդ չը կայ, որ իրաւաստութեան միջոց գտնէ, ուստի արժատացեալ հակակրօնները նորեքս մեծ խռովութեան և մարդասպանութեան առիթ կը լլայ: 9 անձ մեռած են, 55 տուն հրդ ճարակ եղած և 60-ի չափ մարդ տեղույս բանտն ինկած են: Մնացեալ բնակիչներն ալ ցիրուցան եղած են: Երած վնասն երկու հարիւր հազար դահեկանի չափ կը լինի. տակաւին կրակը կը շարունակվի գիւղին մէջ:»

Շուշու մօտ դանդաղ ՆՆԳԻ գիւղից մեզ գրում են. «Շուշի քաղաքից դէպի արևելք, 50 վերստաչափ հեռավորութեան վրա, ընկած է Նընգի գիւղը, որի բնակիչները, թուով 150 տուն, պարագում են հողագործութեամբ և խաշնարածութեամբ: Սակայն այս տարի, դժբաղդաբար, հացը սակաւ է, դարձան յորդ անձրևների պատճառով, որոնք արտերը մեծ մասամբ փռեցրել են այնպէս որ գիւղացիներից շատերը դեռ կալը կալելու ժամանակ հայ են դնում: Նընգի գիւղում կան և բրուտներ, որոնց կաւէ ամանեղէնները գոված են այս կողմերում: Նիգիլյան անուանված տեղում կան մի քանի օղի գործարաններ, բայց այս տարի շաղկապ առնանված հիւանդութիւնը վնասել է թիֆիլիսէին, այնպէս որ գործարանատէրերը խղճալի դրութեան մէջ են մնացած: Դողդուրդը այստեղ անշարժութեան մէջ է ընկած: Գիւղական դատարար Տէր-Միքայէլեանցի եռամեայ պաշտօնավարութեան միջոցը լրացած լինելով, գիւղացիները պատրաստվել են նոր ընտրութեան: Այս կողմի գիւղերում դատարանները առանց ուժիկի են կատարում իրանց պաշտօնը, և միջոցներ չունենալով, լինում են կաշառակեր մարդիկ, որից և առաջանում է ժողովրդի դժգոհութիւնը դէպի դատարանները: Առհասարակ գիւղացիները եթէ ցանկանան, կարող են հնչտութեամբ ուժիկ նշանակել իրանց դատարաններին և այն ժամանակ կարելի է վտանգ լինել, որ ընտրվածը ժողովրդի շահերին աւելի հաւատարմութեամբ կը ծառայէ:»

Ի նկատի ունենալով այժմեան արտասովոր ցուրտը, որը, ի հարկէ, մեծ նեղութեան մէջ է գցել քաղաքի աղքատ ազգաբնակիչները, իշխան կառավարչապետը իր սեփական միջոցներից նուրիւր է 400 ռուբլի՝ յօգուտ քաղաքի ամենաաղքատ բնակիչներին: Այդ փողը յանձնված է թիֆլիսի ոստիկանապետին և կարգադրված է գնել այդ փողով թէ քարածուխ և թէ հասարակ ածուխ և բաժանել այն աղքատ ընտանիքներին, որոնք իրանց տները տաքացնում են մանրակով կամ բուխարի վառելով: Այդ ածուխը դեկտեմբերի 18-ին արդէն պահ է տրված քաղաքաբաժինների վարչութիւններին և պէտք է բաժանվի կարօտութիւն ունեցող ընտանիքներին: Բացի դրանից իշխան կառավարչապետը նուրիւր է մի գումար, որով պէտք է գնվեն աղքատ ընտանիքների որոշ համար տաք չորեր:

Սաստիկ ցրտի պատճառով թիֆլիսի շուկայում փայտը համարեա քառասպատիկ թանկացել է և միանգամայն անմատչելի է դարձել քաղաքի չուները ազգաբնակչութեան համար:

Վերջապէս թիֆլիսի քաղաքային վարչութիւնն էլ մի փոքր խղճահարկից և համոզվեց, որ պէտք է օգնութեան հասնել քաղաքի աղքատ դասակարգին, այս արտասովոր ցրտի ժամանակ: Այսօր, ամսին 22-ին, պիտի կայանայ քաղաքային դումայի նիստը և այդ նիստում, ի միջի այլոց, պէտք է քննվի, թէ ինչպէս նպատակել աղքատ դասակարգին՝ ներկայ ցրտի միջոցին: Ինչ կասկած, որ դուման ոչինչ չի խնայի չօլափելի կերպով օգնելու խոնաւ և ցուրտ անկիւններում բնակվող բազմաթիւ քաղցած և մերկ ընտանիքներին...:

Երկու օր Ռուսաստանի փոստը չը ստանալուց յետոյ, վերջապէս երկէ այդ փոստը ստացվեց թիֆլիսում: Սակայն անկասկած փոստը այդ տեսակ անկարգ դրութեան շեւ շատ կենթարկվի, եթէ այժմեան ցուրտը կը շարունակի՝ տիրապետել ամբողջ Կովկասում, և եթէ ճանապարհները կարգին պահելու համար գործող միջոցներ չեն ձեռք առնի:

Երկուշաբթի դեկտեմբերի 19-ին, թիֆլիսի քաղաքային դումայի նիստը բանալով, քաղաքագլխի փոխանորդ, պ. Նյուսյով, դիմեց ձայնաւորներին մի կարճ ճառով, և ինչեղևելով այն կուրուտը, որ ունեցել է Ռուսաստանը և Կովկասը կոմա Լօրիս-Մէլիքովի մահվան պատճառով, առաջարկեց դումային որոշել թէ՛ ինչ կերպ աւելի պատշաճաւոր է յարգել հանգուցեալի յիշատակը, որը ընտրված է եղել իր կենդանութեան ժամանակ քաղաքային դումայի պատուաւոր ձայնաւոր: Զարգելով հանգուցեալ կոմսի յիշատակը, ձայնաւորները ստի կանգնեցին: Գուման վճռեց հետեւեալը. 1) հոգեհանգիստ կատարել հանգուցեալի համար. 2) յայտնել հանգուցեալի ընտանիքին քաղաքի ազգաբնակչութեան խորին ցաւակցութիւնը, այլ և նոյն ազգաբնակչութեան ցանկութիւնը, որ հանգուցեալի մարմինը թողվի թիֆլիսում. 3) դուման ամբողջապէս ներկայ լինի թաղամասը. 4) քաղաքի կողմից պսակ դնել հանգուցեալի դադողի վրա, և վերջապէս, ի պատիւ հանգուցեալի, դուման վճռեց փակել նիստը՝ առանց անցնելու հերթական հարցերին:

Պետերբուրգի «Новое Время» և «Новости» լրագրերը դեկտեմբերի 14-ի համարներում անկող կոմս Լօրիս-Մէլիքովի կենսագրութիւնը, խոսում են, թէ և համառօտ և թղթ կերպով, նոյնպէս և նրա պետական դործունէութեան մասին: Հանգուցեալ կոմսի մասին երկու լրագրերի յայտնած կարծիքները միանգամայն տարբերվում են միմեանցից:

Պետական կառավարչների միջնորդութիւնը վրձնել է դալ տարվանից բանալ էլի վեց տարրական գիւղատնտեսական դպրոցներ: Մինչև այժմ կայսրութեան մէջ կայ միայն 19 տարրական գիւղատնտեսական դպրոց:

Պետերբուրգի լրագրերը հաղորդելով կոմս Լօրիս-Մէլիքովի մասին կենսագրական տեղեկութիւններ, մի քանի սխալներ են անում: Թողնելով երկրորդական սխալները, մենք ուղղորդվում կը դարձնենք Միքայէլ Լօրիս-Մէլիքովի ծագման վրա: «Новое Время» ուղղակի ասում է. «Լորացի ազնւականի որդի, Միքայէլը ծնվեց 1825 թվին»: Հարկաւոր ենք համարում ուղղել պ. Սուվորինի օրգանի այդ սխալը, — և այդ ոչ թէ յատկապէս այն զգացմունքից զրգված, որ ուղում ենք Լօրիս-Մէլիքովի հայ լինի, այլ այն նպատակով, որ պատմական փաստը չը յեղաշրջվի Լօրիս-Մէլիքովի թէ մայրը և թէ հայրը հայ են, և պատկանում են լուսաւորչական դաւանութեան: «Новое Время» լրագրեր գրել է այնպէս, ինչպէս գրել է «Новости» լրագրերը, թէ «ձագնիւր վրաց ազնւականութիւնից, լուսաւորչական դաւանութեան է պատկանում»: Այդ մասամբ հասկանալի է, քանի որ մեր եղբայրակից վրացիները սիրում են վիճել այն մասին, թէ Լօրիս-Մէլիքովի նախնիքը հին ժամանակներում վրաց ազնւականութիւնից են ծագում առել... Չենք ուղում վիճել, մենք միայն ուղեցնենք ուղղել Սուվորինի օրգանի և այդպիսի լրագրերի շատ պարզ սխալը...:

Մեր հաղորդում են իբրեւ լուր, որ Ներսիսեան դպրոցի հոգաբարձուների մի մասը մտադրութիւն ունի հրաժարական տալ հողաբարձական պաշտօնից:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՖԵՐԻԻ ԵՒ ԲՈՒՆՆԵՐԻ

Հանրապետութեան մայրաքաղաքի հերոս՝ գեներալ Բուլանովի քաջագործութիւնները, սկսած ամենանշանաւորից մինչև ամենածաղկաւորը, որոնք միայն ծաղկաւոր թերթերին են նիւթ տալիս, արդէն յայտնի են ընթերցող հասարակութեանը: Մենք առիթը ձեռքից բաց չենք թողնել ցուց տալու, որ այդ գեներալը, նապոլեոնների և բուլղոնների շրջանի այդ հաւատարիմ ներկայացուցիչը՝ իր բոլոր արարքների և իր բոլոր շնորհից ձգտումների մէջ, որոնք ծածկված են եղել «այնքանիք» շարժ, «ժողովրդի իրաւունքը», «հաւատարմութեան գաղափարը» գեղեցիկ խօսքերով, — միշտ ի նկատի է ունեցել իր անձնական փառասիրութիւնը, և այդ բոլորի մէջ Բուլանովի գլուխը աւելի իր փայլուն, դիկտատորական ապագայի համար է պայտ եկել, քան թէ երկրի շահերի համար:

Պէտք է արձակել պարամենտը, — կրկնում է միշտ Բուլանովի, և միշտ աշխատում է յիշաւոր պարամենտը տապալելու համար, առարկելով որ այժմեան կազմակերպութեամբ պարամենտը ոչինչ չէ շինում, և զբաղված լինելով մանր մուշեր բաներով՝ զոհում է երկրի և ժողովրդի շահերը:

Սակայն ցաւը նրանումն է, որ նոյն Ֆրանսիական ժողովուրդը, որ շատ կողմից նեղ դրութեան մէջ գտնվելով՝ շատ էլ գոհ է կառավարութիւնից, չէ հաւատում Բուլանովի վրձն խոստումներին: Ֆրանսիան փորձով տեսաւ, թէ որքան վտանգաւոր են դիկտատորները. Ֆրանսիան իր արկնով ողորդած անցեալ պատմութիւնը չէ մոռացել, և անցեալ փորձի վրա հիմնված նա դժուարութեամբ է խաբում...:

Բայց երկրի տնտեսական մի քանի անաշուղթիւնները, բանոր դասակարգի նեղ վիճակը, բուրժուազիայի աճելը և մի քանի այդպիսի երեւոյթներ զրգում են ամբողջ, այսինքն դժգոհներին, որը իր յատուկ սովորութեամբ, ներկայի թշուառութեան բոլոր պատճառը համարում է ներկայ կառավարութիւնը, որից և առաջ է դալիս անվերջանալի փոփոխութիւն կառավարութեան ղեկավարների մէջ:

Ահա հենց ամբողջ այդ թղթ կողմիցն է ուղղում օգտվել գեներալ Բուլանովի, որ ամեն օր, և ամեն ժամ բացականչում է՝ թէ «Ֆրանսիայի բոլոր դժբաղդութիւնների պատճառը հանրապետութիւնն է»: Բայց թէ ոչ էր անցեալ, անհամեմատ մեծ թշուառութիւնների պատճառը, — Բուլանովի այդ, ի հարկէ, չէ ասում...:

Ամբողջ այդ տրամադրութիւնից ասա օգուտ է ուղում քաղել և մի ուրիշ նշանաւոր Ֆրանսիացի գործիչ, Բուլանովի կատարի հակառակորդներից մէկը: Մեր խօսքերը Ֆերրիի մասին է:

Ֆերրի և Բուլանով քաղաքական միանգամայն տարբեր պրինցիպներ են դաւանում, — բայց մի բանի մէջ նրանք միմեանց հետ համերաշխ են, այդ բանն է, որ Ֆրանսիայի ամբողջ այժմ դժգոհ է հանրապետութիւնից, և որ այդ ամբողջ պէտք է կառավարել:

Գրանցել ինչ է հետևում: — Գրանցել հետևում է այն, որ անհրաժեշտ է մի մարդ, որը իր ձեռքն առնել կառավարութեան ղեկը և կառավարել ժողովուրդը, ամբողջ, որովհետեւ, — ասում են նրանք — ամբողջ յողեն է ինքն իրան կառավարելուց:

Մեր Բուլանովի այդպիսի միտք է յայտնում, նրա նպատակը, ի հարկէ, միանգամայն հասկանալի է, բայց տարօրինակ այն է, որ այդ Բուլանովի կատարի թշնամի Ֆերրի նորեքս նոյն միտքը յայտնեց: Այդ քանի օր սրանից առաջ մի ճառ խօսելով ազգային-հանրապետական դաշնակցութեան ժողովում, Ֆերրի փառաւոր կերպով հետեւալ խօսքերն ասեց, «ժողովուրդը կամենում է, որ նրան կառավարեն»: Այդ խօսքերը՝ ի հարկէ, շատ դուր եկան Բուլանովին և միապետական դեմքին. բայց անկասկած նոյն խօսքերը դուր չեկան նոյն իսկ Ֆերրիի կուսակցներից շատերին:

Ֆրանսիան, որքան էլ դժգոհ լինի հանրապետական այժմեան կառավարութեան կազմակերպութիւնից, բայց և այնպէս, նա երբեք յետ չի գնայ դժգոհութեան պատճառները վերացնելու համար պէտք է աւելի լայնացնել հանրապետական պրինցիպները, և ոչ թէ այն միջոցին դիմել, ինչ որ ուղում են այնպիսի անձինք, ինչպիսին է Բուլանով, և մասամբ Ֆերրի, — որոնց ոչ մի դէպքում Ֆրանսիան չի հետևի: Դա պատմական ճշմարտութիւն է: Վերջին դարու պատմութիւնը ֆրանսիական ազգին և այդ հաղաւորական պէտքերն է և կը լինի հանրապետութեան զօրեղ հիմքերից մէկը:

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

— Ժիւլ-Ֆերրիի վերջին ճառը՝ որի առիթով մեր լրագրի ներկայ համարում առանձին յօդուած կայ, ընդհանրապէս լաւ տպաւորութեան չէ թողնել, և փարիզի լրագրիները մեծ մասը յարձակվում են Ֆերրիի վրա, նրա արտասանած ճառի առիթով:

— Վիեննայից հեռագրում են, որ կառավարչական բարձր շրջաններում վճռված է արդէն, չը խառնվել Սերբիայի ներքին գործերում, եթէ մի առանձին և շատ կարեւոր պատճառ չը լինի:

